

O prawie spadkowym w praktyce – część 1

Benjamin Franklin napisał, że „*na tym świecie pewne są tylko śmierć i podatki*”. W związku z tym pierwszym, prawdopodobnie każdy z nas prędzej czy później będzie miał do czynienia z prawem spadkowym. To właśnie prawo spadkowe jest dziedziną regulującą zasady przechodzenia praw i obowiązków majątkowych po śmierci osoby fizycznej, zwanej spadkodawcą, na spadkobierców. Warto zatem poznać istotne zagadnienia związane z dziedziczeniem w systemie prawa polskiego.

Czym jest spadek i co wchodzi w skład masy spadkowej?

Z chwilą śmierci spadkodawcy dochodzi do otwarcia spadku, a spadkobiercy nabywają spadek nawet wtedy, kiedy nie wiedzą o śmierci spadkodawcy. Masę spadkową tworzy ogół praw i obowiązków majątkowych o charakterze cywilnoprawnym zmarłego spadkodawcy, które z chwilą jego śmierci, w drodze dziedziczenia, przechodzą na spadkobierców. Tytułem przykładu można wskazać, że do praw majątkowych wchodzących w skład masy spadkowej zalicza się prawo własności nieruchomości i rzeczy ruchomych, wierzytelności wynikające z umów czy też autorskie prawa majątkowe. Do obowiązków majątkowych wchodzących w skład masy spadkowej zalicza się zaś m.in. długi wynikające z umów, a więc również niespłacone pożyczki, kredyty czy inne zobowiązania. Do długów spadkowych należą także m.in. koszty pogrzebu spadkodawcy w takim zakresie, w jakim pogrzeb ten odpowiada zwyczajom przyjętym w danym środowisku, koszty postępowania spadkowego, obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachówek oraz obowiązek wykonania zapisów zwykłych i poleceń.

Co nie wchodzi w skład masy spadkowej?

Nie należą natomiast do spadku prawa i obowiązki zmarłego ściśle związane z jego osobą, jak również prawa, które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami. Przykładowo, jako prawo ściśle związane z osobą zmarłego można wskazać służebność osobistą mieszkania. Można się jednak umówić, że po śmierci uprawnionego służebność mieszkania przysługiwać będzie jego dzieciom, rodzicom i małżonkowi. Jako prawo, które z chwilą śmierci spadkodawcy przechodzi na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami można wskazać sumę ubezpieczenia, jeżeli ubezpieczający wskazał jedną lub więcej osób uprawnionych do jej otrzymania w razie śmierci osoby ubezpieczonej. Przepisy prawa bankowego przewidują natomiast instytucję dyspozycji wkładem na wypadek śmierci, zwaną także zapisem bankowym. Polega ona na tym, że posiadacz rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej może polecić pisemnie bankowi dokonanie - po swojej śmierci - wypłaty z rachunku wskazanym przez siebie

osobom: małżonkowi, wstępnym, zstępnym lub rodzeństwu określonej kwoty pieniężnej. Prawo określa ograniczenia kwotowe takich wypłat.

Czym jest zdolność do dziedziczenia?

Zdolność do dziedziczenia jest ogółem wymogów odnoszących się do spadkobierców, które muszą zostać spełnione, aby możliwe było nabycia praw i obowiązków wskutek dziedziczenia. Każdy człowiek, od chwili urodzenia, ma zdolność prawną, co oznacza, że może być podmiotem praw i obowiązków, w tym także w odniesieniu do dziedziczenia. Dla dziedziczenia konieczne jest, aby w przypadku osób fizyczny spadkobierca żył w chwili śmierci spadkodawcy, przy czym bez znaczenia pozostaje jego wiek. Nie może być zatem spadkobiercą osoba fizyczna, która nie żyje w chwili otwarcia spadku. Prawo polskie dopuszcza jednak wyjątek od tej zasady. Polega ona na tym, że dziecko, które w chwili otwarcia spadku było już poczęte, może być spadkobiercą, jeżeli urodzi się żywe. Dziecko poczęte jest także uprawnione do zachowku, jednak również pod warunkiem, że urodzi się żywe. W przypadku osób niebędących osobami fizycznymi (np. spółek kapitałowych) konieczne jest dla dziedziczenia istnienie takiego spadkobiercy w chwili śmierci spadkodawcy. Nie może być zatem spadkobiercą osoba prawna, która nie istnieje w chwili otwarcia spadku. Osoba prawna może dziedziczyć tylko w drodze testamentu. Ustawodawca umożliwił również ustanowienie w testamencie przez spadkodawcę fundacji, a taka fundacja może być spadkobiercą, jeżeli zostanie wpisana do rejestru w ciągu dwóch lat od ogłoszenia testamentu.

Na czym polega niegodność dziedziczenia?

Polskie prawo przewiduje pewne zachowania spadkobiercy, które mogą doprowadzić do utraty przez niego wszelkich praw do spadku. Dziedziczenie przez taką osobę byłoby bowiem sprzeczne z normami etycznymi, a w powszechnym odczuciu mogłoby być odczytywane jako rażąco niesprawiedliwe. Uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia musi zostać stwierdzone prawomocnym wyrokiem sądu. Spadkobierca może być uznany przez sąd za niegodnego, jeżeli:

- 1) dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy;
- 2) podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności;
- 3) umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, podrobił lub przerobił jego testament albo świadomie skorzystał z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego.

Spadkobierca niegodny zostaje wyłączony od dziedziczenia, tak jakby nie dożył otwarcia spadku. Uznanie spadkobiercy za niegodnego może żądać każdy, kto ma w tym interes. Z takim żądaniem może wystąpić w ciągu roku od dnia, w którym dowiedział się o przyczynie niegodności, nie później jednak niż przed upływem lat trzech od otwarcia spadku. Spadkobierca nie może być jednak uznany za niegodnego, jeżeli spadkodawca mu przebaczył. Jeżeli w chwili przebaczenia spadkodawca nie

miał zdolności do czynności prawnych (nie ukończył trzynastu lat lub był ubezwłasnowolniony całkowicie), przebaczenie jest skuteczne, gdy nastąpiło z dostatecznym rozeznaniem.

Jakie są podstawy dziedziczenia?

Jak już wspomniano, wraz ze śmiercią spadkodawcy następuje otwarcie spadku i właśnie z tą chwilą spadkobierca nabywa spadek. Spadkobierca musi jednak zostać powołany do spadku, w więc dysponować tytułem do dziedziczenia. Powołanie do spadku może wynikać z ustawy albo z testamentu. Jeżeli powołanie do spadku wynika z ustawy mówimy o dziedziczeniu ustawowym, zaś jeżeli wynika z testamentu mówimy o dziedziczeniu testamentowym. Możliwe jest jednak, że w danej sprawie spadkowej powołania do dziedziczenia nastąpi zarówno na podstawie przepisów ustawy, jak również na podstawie testamentu. Należy podkreślić, że w systemie prawa polskiego dziedziczenie testamentowe ma pierwszeństwo przed dziedziczeniem ustawowym. Zasada ta jest wyrazem uszanowania woli spadkodawcy w zakresie decydowania o kręgu spadkobierców i ich udziałach. Warto jednak już w tym miejscu wspomnieć, że w prawie polskim została przewidziana instytucja zachowku, o której będzie jeszcze mowa, a której celem jest ochrona najbliższych osób spadkodawcy przed dowolnym korzystaniem przez niego ze swobody testowania i rozporządzania jeszcze za życia swoim majątkiem w drodze darowizn.

Ze względu na obszerność tematyki, w pierwszej części artykułu omówiłem jedynie ogólne zasady rządzące polskim prawem spadkowym. W kolejnej części przedstawię m.in. na czym polega dziedziczenie ustawowe i testamentowe, jaki jest krąg spadkobierców ustawowych oraz w jakiej kolejności dziedziczą, czym jest testament i jakie są rodzaje testamentów, czym jest zachówek, a także omówię w jaki sposób przyjąć lub odrzucić spadek.